

УДК 811.222.1'0'373

ПОРЯДОК СЛІВ У СУЧАСНІЙ ПЕРСЬКІЙ МОВІ В АРЕАЛЬНОМУ АСПЕКТІ (АРАБСЬКИЙ ТА ТЮРКСЬКИЙ ВПЛИВ)

Кшановський О. Ч.

*Київський національний лінгвістичний університет
E-mail: kshanovski@gmail.com*

Згідно з офіційною доктриною, мовні та етнічні контакти між тюркським та іранським етносом почалися лише з XI століття. Відповідно до результатів нашого дослідження набір типологічних характеристик порядку слів у сучасній перській мові складається з такої самої кількості елементів тюркського походження, як і арабського. Так, типологія функціонування **адпозитивних іменних елементів** (прийменників, післяйменників та ін.) у перській мові має змішаний – тюрксько-семітський – характер; **генітивна конструкція** у перській мові будується формально за порядком постпозитивних мов, однак змістовно за порядком препозитивних мов; **якісний прикметник** в іменниковому словосполученні в сучасній перській мові завжди займає постпозицію до головного слова, як це має місце в арабській, чим різко відрізняється від препозитивних тюркських мов регіону, а також деяких іранських мов, що зазнали впливу тюркських мов; усі **вказівні займенники** в перській мові займають препозицію в іменникових словосполученнях; розташування усіх **кількісних числівників** (з кількісним значенням) в усіх мовах Близького Сходу є препозитивним. Однак у перській мові вони можуть займати й постпозицію (з порядковим значенням) до головного слова. **Підрядні означальні речення** в сучасній перській мові займають постпозицію до іменника. Це говорить про те, що контакти персомовного населення з тюркомовним мають принаймні таку саму тривалість як і з арабомовним.

Ключові слова: перська мова, азербайджанська мова, арабська мова, порядок слів.

Постановка проблеми. Територію сучасного Ірану було заселено індоєвропейцями (носіями протоіндоіранської мови) приблизно в середині II тис. до н.е. Приблизно в той самий час індоіранці зайняли територію до нинішнього Китаю, що й спричинило розпад мовної єдності на дві – іранську та індійську – гілки. У VI ст. до н.е. іранці вже мали власну велику державу (Ахеменідську імперію), яка простягалася від Середземномор'я до річки Інд у Пакистані. В останній третині IV ст. до н.е. після тривалих баталій між імперіями Ахеменідів та Олександра Македонського за панування на Близькому Сході, останній захопив Персію та майже на п'ять століть установив панування грецької династії. У III ст. н.е. парфянська династія Сасанідів установила іраномовну гегемонію, під час якої було створено писемність середньоперською мовою з використанням арамейського алфавіту, яка набула широкого розповсюдження. Цією писемністю було створено численну релігійну та світську літературу. Арабське завоювання VII-VIII ст. та, як його наслідок, панування на два століття арабського халіфату спричинило занепад середньоперської писемної традиції (при-

наймні на території Ірану та Середньої Азії]. Араби, що вели свої війни під гаслом “священної” боротьби за “істинну” віру, ставилися нетерпляче не лише до інших, не мусульманських релігій, але й до будь-якої не мусульманської культури. Таку саму нетерплячість виявляли й деякі місцеві іранські правителі, що прийняли іслам. Усе, що було написано неарабським письмом, тобто не тим письмом, яким створено Коран, знищувалося. Майже на два століття єдиною писемною та літературною мовою на всій території халіфату, зокрема в Ірані та Середній Азії, стала арабська. Нею творили не лише арабські, але й численні іранські автори. Однак, ставши державною та літературною мовою, арабська не витіснила рідних мов народів, які мешкали на території халіфату. Арабською мовою володів й активно користувався лише невеликий прошарок суспільства – місцева шляхта, аристократія, духовенство, науковці, літератори. Звичайне населення Ірану або зовсім не володіло арабською, або володіло нею погано. У побуті зберігалися місцеві, рідні мови. Уже у VIII ст. набув розвитку антиарабський визвольний рух “шуубія” (від шууб ‘народ’), метою якого було відновлення та розвиток місцевих національних традицій. Найкращі умови для цього були на околицях халіфату, де вплив центральної влади не був сильним. Тому в Хорасані (північно-східна частина Ірану) та Мавераннагрі (територія між річками Амудар’я та Сирдар’я) в IX-X ст. сформувалася писемна та літературна мова, яка в той час одержала назву парсі або дарі. Її основу склали діалекти Систану, Хорасану, Мавераннагру, персомовного населення Бухари. Поступово використання письмової новоперської мови розширювалося й починаючи з XI-XII ст. вона використовувалася вже в усіх сферах культурного життя – літературі, науці, релігії (хоча співіснування перської та арабської мов, диглосія, у сфері богослужіння зберігається й сьогодні). Розширюється й територія розповсюдження перської мови. З XII ст. нею пишуть літературні твори в Азербайджані та північній Індії. Історія іраномовних народів в період з XI по XVI ст. була надзвичайно бурхливою. Середня Азія та Іран то об’єднувалися, то роз’єднувалися. Їх остаточне державне уособлення відбулося на початку XVI ст., коли нашість кочових тюркських племен, що рухалося одночасно з південного заходу та північного сходу, спричинило утворення двох самостійних, незалежних держав. В Ірані керувала азербайджанська династія Сефевідів, а в Середній Азії – узбецька династія Шейбанідів. Незалежна держава утворилася й у північній Індії під керівництвом нащадків Тимурідів (див. дет.: 5).

Отже ареал розповсюдження перської мови знаходиться в оточенні мов трьох сімей: індоевропейської, тюркської та семітської. Таке географічне розташування передбачає можливість мовних контактів, що й демонструє історія перської мови, зокрема цілі періоди гегемонії носіїв неіранських мов на її території. Настільки тривала й нескінченна етнічними контактами та впливами неблизькопоріднених мов історія перської мови, а також географічне розташування Ірану на Великому шовковому шляху сприяли численним і лінгвістично різноплановим мовним запозиченням. Таким чином, слід чітко усвідомлювати те, що сучасна персомовна карта світу сформувалася в значній своїй частині в результаті екстралінгвістичних умов. За наявності тривалої традиції дослідження арабського впливу на перську мову (і взагалі на усі без винятку мови регіону) тюркський вплив на перську (і взагалі на всі без

винятку мови регіону) у великій мірі недооцінено. Натомість, як ми продемонструємо нижче, тюркський вплив на типологічну структуру перської мови є суттєвим.

Ареал розповсюдження перської мови споконвіку охоплював й особливо цікаву з точки зору розмаїття та складності лінгвістичної ситуації історичну область так званого культурного Азербайджану, в яку входили територія сучасної держави Республіка Азербайджан, цілі сучасні іранські провінції Західний Азербайджан і Східний Азербайджан, частково провінції Ардабіль, Курдистан, Зендждан, Гілян. Азербайджанська мова вклинюється в іранську територію, а, у свою чергу, на території Республіки Азербайджан островні ареали іранських мов (діалектів) представлені татською і талишською мовами. Територія сучасної держави Республіка Азербайджан (колишнього Радянського Азербайджану за винятком частини Муганської рівнини нижче злиття Кури з Араксом і Талишсько-Ленкоранської зони, які входили до Атропатени) в античних джерелах називалася Албанією (за назвою народу албан, який її населяв). У середині I тис. до н.е. з надр Мідії, що входила до складу держави Ахеменідів, виокремлюється частина території, яка з IV ст. до н.е. одержує в античних джерелах Атропатена, або Атропатакан за особистим іменем (або титулом?) сатрапа Мідії Атропата. Під його володарюванням знаходилася територія сучасного Іранського Азербайджану, частина Іранського Курдистану, а також частина Радянського Азербайджану, на думку деяких дослідників, територіально до річки Кури після злиття з Араксом (див.: 2, 340–346, 422 і далі, де автор обґрунтовує правильність та історичну закономірність найменування “Азербайджан” для обидвох частин країни). Розділена на дві частини лише на початку XIX ст., й будучи з найдавніших часів етнічно спільною територією, ця область була ареалом надскладного процесу утворення албанської та атропатенської народностей, які є історичними прачурами азербайджанського народу.

Відразу слід зауважити, що питання про шляхи розвитку та формування азербайджанського етносу, а звідси й мови, є гостро дискусійним. Відносно нього в науці склалося дві концепції. Перша – загальноприйнята і, якщо так можна сказати, офіційна, – знайшла своє відображення в академічних та узагальнюючих працях з історії Азербайджану та азербайджанської мови в колишньому Радянському Союзі, сучасній Росії (див., наприклад, усі радянські та російські підручники з історії Сходу, відповідні розділи енциклопедій, довідників та под.), Ірані (див., наприклад, колективну двотомну працю іранських науковців [14; 15]), Європі та Північній Америці. Коротко її суть полягає в наступному.

На території Іранського Азербайджану, починаючи з IV ст. до н.е. й до XI–XII ст. н.е., нібито існував іраномовний атропатенський народ з власною мовою, відомою в X ст. в арабомовній літературі під назвою “азері”. До цього там мешкало населення, етнічна приналежність якого точно не піддається визначенню, але, найімовірніше, хуритомовне (кавказомовне) та еламомовне. На території Радянського Азербайджану в давнину мешкали лише кавказомовні племена, а ранньовічний албанський народ говорив мовою, відомою під назвою “аранська” і також, імовірно, була чи то кавказкою, чи то, на думку іранських учених, іранською. Згодом, у зв’язку із селджуксько-огузьким завоюванням Передньої Азії та Закавказзя в XI–XII ст., в Атропатені та Албанії – у результаті асимілювання іраномовного населен-

ня на півдні та кавказомовного на півночі – виник сучасний тюркський азербайджанський народ з власною мовою (див.: 7-9; 11-13). Таким чином, згідно з цією версією, сучасна азербайджанська мова виникла в результаті схрещення іранських, кавказьких і тюркських діалектів, тобто є суржи́ком.

Іншу версію, що одержала право на повноцінне існування лише після набуття Азербайджаном незалежності, викладено в кількох новітніх фундаментальних працях (див.: 1-3, а також 4, де зібрано вичерпну бібліографію та окреслено головну проблематику цієї теми). Згідно з цією концепцією у Східній та навіть у Західній Європі, в Малій, Середній та Центральній Азії, в Західному Сибіру тюрки під різноманітними назвами мешкали ще задовго до нової ери. Жили тюркські племена з глибокої давнини й на території Албанії та Атропатени. Процес формування азербайджанського етносу, а звідси, і його мови охоплює майже півтора тисячолітню історію, з середини I тис. до н.е. до кінця I тис. н.е. Завершення цього етапу збігається з кінцем раннього середньовіччя, якраз з початком сельджуксько-огузьких завоювань, з якими пов'язано масовий приплив тюркських племен на територію Азербайджану. Згідно з першою версією цей процес зі вказаного моменту лише починається. Отже аксіома офіційної історичної науки про відсутність у Передній та Малій Азії давнього тюркського ареалу, про прихід сюди перших тюрків лише в XI ст. н.е. не відповідає дійсності. У подальшому частина цих племен відіграла велику роль в утворенні держави Сефевідів та низки середньовічних азербайджанських ханств. Єдиного ж іраномовного атропатенського народу не існувало. Інакше, чому перська мова протягом більш ніж півтори тисячі років (з VII ст. до н.е. до XII ст. н.е.) не стала всенародною мовою для атропатаканців і вони не стали персами, якщо були іраномовними? Та чому в Атропатені врешті решт сформувалися тюркський народ і тюркська азербайджанська мова? Найвірогідніше тюркські племена завжди становили чисельну більшість у цьому ареалі в порівнянні з іраномовними племенами. Сучасним же продовженням мови азері – діалекта перської мови – є сучасна талишська мова, надзвичайну близькість якої до сучасної перської мови зазначено усіма дослідниками. У зв'язку з чисельним розселенням на цій території прадавніх тюркських племен у дослідників-шумерологів завжди виникало традиційне питання: де шумери зазнавали сильного тюркського впливу? Чи то до приходу в Межиріччя, чи то тут поруч з ними мешкали тюркські племена? (див.: 3, 86). Отже цілком вірогідним здається підсумкове припущення дослідників, що на території, в яку входив Азербайджан, здавна контактували кавказомовні племена, племена, близькі до шумерів (зокрема, луллубеї) та тюркські племена [4, 75]. Нижче наводяться лінгвістичні дані стосовно порядку слів у перській мові, які можуть бути додатковим аргументом на користь висловленого припущення.

Аналіз матеріалу. Згідно з емпірично виявленою універсальною класифікацією мов за лінійним порядком складових, кожна мова має сильну тенденцію власних синтаксичних структур до розташування залежних елементів чи то виключно зліва від головного слова, чи то виключно справа, незалежно від тієї фразової категорії (словосполучення, речення), до якої вони входять. Так, наприклад, у деяких мовах артиклі, кількісні числівники, вказівні займенники, прикметники, підрядні речення та інші залежні елементи в складі словосполучень чи речень завжди передують ве-

ршині, а в деяких мовах завжди знаходяться в постпозиції до неї. Крім цього між ними існують чіткі імплікативні відношення, наприклад, якщо в мові прямий додаток (залежний елемент) передує дієслову (вершині), то інші залежні елементи також є препозитивними, і – навпаки. Кількість таких морфосинтаксичних ознак у мовах світу перевищує два десятки (див.: 6). Ми зупинимось лише на конструкціях з іменником у ролі головного слова, пор.:

Препозитивні мови	Постпозитивні мови
Прийменник – іменник	Іменник – післяйменник
Іменник (генітив) – іменник	Іменник – іменник (генітив)
Якісний прикметник – іменник	Іменник – якісний прикметник
Вказівний займенник – іменник	Іменник – вказівний займенник
Кількісний числівник – іменник	Іменник – кількісний числівник
Підрядне означальне – іменник	Іменник – підрядне означальне

До першого типу мов належать, наприклад, тюркські, до другого – семітські. Велика кількість речень, наприклад, в турецькій та арабській мовах є дзеркально симетричними, щодо керунку розгалуження залежних елементів – наліво від вершини чи направо, пор.:

тур. *Ben evin (1) önünde (2) oturan (3) güzel (4) kadının (5) ineğini (6) gördüm (7)*,
ар. *ana ra'aytu (7) baqarata (6) al-mar'ati (5) aj-jamīlati (4) alati-taq'udu (3) 'amāta (2) al-bait (1)*.

‘Я бачив (7) корову (6) гарної (4) жінки (5), що сидить (3) перед (2) будинком (1).’

Наведене речення складається з вершини – дієслова (елемент 7) та залежного елемента – прямого додатка (елемент 6), який розповсюджується посесивним іменником – генітивом (елемент 4), який, у свою чергу, розповсюджується якісним прикметником (елемент 5), а також підрядним означальним реченням (у квадратних дужках). Підрядне речення складається з предикату (елемент 3) та іменника в ролі непрямого додатка (елемент 1), розповсюдженого прийменником (елемент 2). Як бачимо, щодо порядку розташування синтаксичних елементів у складі фразових категорій різного типу, тюркський та семітський типи є дзеркально протилежними. Аналогічну картину спостерігаємо на території Близького Сходу. Так, мови середземноморського ареалу (романські, берберські, албанська, грецька) є дуже близькими до постпозитивного – арабського – типу. З іншого боку, усі тюркські мови Ірану, Середньої Азії та Сибіру, північно-східні кавказькі мови (чеченська, інгуська, даргинська, лезгинська та інші дагестанські), грузинська, вірменська, індійські та дравідійські мови є дуже близькими до препозитивного – турецького – типу [10, 36–37]. Таким чином, персомовний ареал, як й ареал розповсюдження інших іранських мов, географічно розташовано між ареалами розповсюдження мов препозитивної (на захід від персомовного ареалу) та постпозитивної (на схід від персомовного ареалу) морфосинтаксичних типологій. Цілком природно, що морфосинтаксична типологія перської мови, зокрема порядок розташування синтаксичних елементів у складі словосполучень та речень, повинен мати контактні запозичення як з мов “турецької” типології, так і з мов “арабської”. Так, наприклад, з шести наведених вище

ознак деякі в сучасній перській мові відповідають тюркському типу, деякі – семітському, а деякі мають змішаний характер функціонування, пор.:

- типологія функціонування **адпозитивних іменних елементів** (прийменників, післяйменників та ін.) у перській мові, як і в усьому іраномовному ареалі є достатньо складною. У сучасній перській мові існує кілька стратегій та їх підвидів для передачі прийменникових значень: прийменники (прості та складні), післяйменник *rā*, клітики, відсутність прийменника (особливо для дієслів руху). Отже ця ознака в сучасній перській мові має змішаний – тюрксько-семітський – характер;
- **генітивна конструкція** у перській мові будується формально за порядком постпозитивних мов, пор.:

пер. *kārmand* (1)-e (3) *gomrok* (2),
ар. *muvazzaf* (1)-u (3)-l (3)-*jumruk* (2)-e (3),
азерб. *Gömrükxana* (2) *işçi* (1)-si (3)
'працівник (1) митниц (2)-і (3)' (митник),

однак змістовно за порядком препозитивних мов. В арабській мові залежне слово займає постпозицію в словосполученні, а генітивний зв'язок передається спеціальним узгодженням артикля та закінчення (елемент 3). В азербайджанській мові залежне слово займає препозицію до головного, а генітивний зв'язок забезпечується ізафетом (елемент 3). У сучасній перській мові залежне слово (елемент 2) займає постпозицію, як в арабській, але генітивний зв'язок передається за допомогою ізафету (елемент 3);

- **якісний прикметник** в іменниковому словосполученні в сучасній перській мові завжди займає постпозицію до головного слова, як це має місце в арабській, пор.:

kār-e khub 'гарна робота',

чим різко відрізняється від препозитивних тюркських мов регіону, а також деяких іранських мов, що зазнали впливу тюркських мов. Так, препозитивними в цьому плані з іранських мов є татська, мазандеранська, гілянська та деякі ін. З іншого боку не всі прикметники перської мови є постпозитивними. Так, якісні прикметники в найвищому ступені займають препозицію, пор.:

bolandtarin kuh 'найвища гора'.

Крім цього, в такому словосполученні відсутній ізафет. Причина цього полягає в тому, що всупереч нашому мовному почуттю найвищий ступінь прикметника не є прикметником. Функціонально він є вказівним прикметником (або, згідно зі шкільною граматиною, займенником). Він несе не значення якості, а функцію виокремлення;

- отже, усі **вказівні займенники** в перській мові займають препозицію в іменникових словосполученнях. Такий порядок є притаманний усім мовам регіону. У цій функції – виокремлення одного предмету з-поміж набору інших – до них примикають прикметники в найвищому ступені;
- розташування усіх **кількісних числівників** (з кількісним значенням) в усіх мовах Близького Сходу є препозитивним. Однак у перській мові вони можуть займати й постпозицію (з порядковим значенням) до головного слова, пор.:

do bakhsh 'два розділи',
bakhsh-e do 'розділ два, друга частина'.

Крім цього, місце деяких невизначено-кількісних числівників може варіюватися, пор.:

chand nafar ‘кілька осіб’,
sokhan-e chand ‘кілька слів, зауваг’ (книжн.);

- **підрядні означальні речення** в сучасній перській мові займають постпозицію до іменника, наприклад:

mardi (ke ānjā istāde-ast) pedar-e man ast
‘людина, (яка там стоїть), батьком моїм є’.

Жодна з сучасних іранських мов не має препозитивних підрядних означальних. Носії навіть тих мов, літературні норми яких приписують уживання таких конструкцій, у розмовному мовленні з них не користають (це стосується розмовних азербайджанської, вірменської, грузинської мов, а також іранської азербайджанської, яка не є під сильним впливом турецької), оскільки вони є ознакою книжного стилю [10, 46-47], пор.: рос (*Стоящий там*) человек – мой отец.

Висновки. Матеріал порядку складових іменникових словосполучень показує, що сучасна перська мова не є ані мовою препозитивної типології, ані постпозитивної. Закономірність імплікативного зв’язку елементів морфосинтаксичної типології порушується на матеріалі перської мови. Такий стан речей є дивним лише при чисто структурно-типологічному, без залучення історичних та ареальних даних, підході. Натомість тисячолітня історія контактів носіїв перської мови з носіями численних мов різних типологій пояснює такий стан речей. Саме з цієї причини, як було продемонстровано вище, структура іменникового словосполучення в перській мові має риси як тюркського, так і арабського походження. Деякі з них мають навіть змішаний характер, пор.:

Перська мова	
Тюркські морфосинтаксичні ознаки	Семітські морфосинтаксичні ознаки
Прийменник – іменник	Іменник – післяйменник
Іменник (генітив) – іменник	Іменник – іменник (генітив)
Якісний прикметник – іменник	Іменник – якісний прикметник
Вказівний займенник – іменник	Іменник – вказівний займенник
Кількісний числівник – іменник	Іменник – кількісний числівник
Підрядне означальне – іменник	Іменник – підрядне означальне

Змішаний тюрксько-семітський характер порядку складових можна побачити на прикладі наведеного вище речення, пор.:

тур. *Ben evin (1) önünde (2) oturan (3) güzel (4) kadının (5) ineğini (6) gördüm (7)*,
ар. *ana ra'aytu (7) baqarata (6) al-mar'ati (5) aj-jamīlati (4) alati-taq'udu (3)*
'amāta (2) al-bait (1),

пер. *man gāv-e (6) zan-e (5) khoshgel-i (4) ki jelow-e (2) khāne (1) neshasteast (3)*.
didam (7).

‘Я бачив (7) корову (6) гарної (4) жінки (5), що сидить (3) перед (2) будинком (1).’

Структурно тюркський, арабський та перський змішаний тип розташування складових виглядають так:

Тюркський:	1	2	3	4	5	6	7
Арабський:	7	6	5	4	3	2	1
Перський:	6	5	4	2	1	3	7

Література

1. Аббасов А.А. Азербайджанцы / Аббасов А.А., Алиев И.Г., Бунятов Т.А., Гулиев Г.А., Дашдамиров А.Ф., Балаев А.Г., Мамедов А.Э., Насибов Ю.М., Сафаров Р.Ф. – Баку: Элм, 1998. – 300 с.
2. Гейбуллаев Г. А. К этногенезу азербайджанцев. – Т. I / Гейбуллаев Г. А. – Баку: Элм, 1991. – 552 с.
3. Закиев М.З. Происхождение тюрков и татар / Закиев М.З. – М.: ИИЯСАН, 2003. – 496 с.
4. Мосенкіс Ю.Л. Тюркські мови у світовому мовотворчому процесі. Кіммерійці, таври і кримознавство / Мосенкіс Ю.Л., Синишин Р.І., Переверзев Д.І. – К.; Умань: СПД Жовтий, 2009. – 196 с.
5. Расторгуева В. С. К вопросу о путях развития близкородственных литературных языков / Расторгуева В. С. // Типология сходств и различий близкородственных языков. – Кишинев: Изд-во «Штииница», 1976. – С. 79–89.
6. Dryer M. The Greenbergian Word Order Correlations / Dryer M. // Language. – 1992. – № 68. – PP.81–138.
7. Enāyatallah R. Zabān-e mardom-e Āzarbāijān / Enāyatallah R. // Zabān-e fārsi dar Āzarbāijān. – Tehrān: Bahman, 1989 (1368). – S. 425–440.
8. Mortazavi M. Zabān-e Āzarbāijān / Mortazavi M. // Zabān-e fārsi dar Āzarbāijān. – Tehrān: Bahman, 1989 (1368). – S. 355–369.
9. Reza-zadeh M. Goyesh-e Āzeri / Reza-zadeh M. // Zabān-e fārsi dar Āzarbāijān. – Tehrān: Bahman, 1989 (1368). – S. 338–354.
10. Stilo D.L. Iranian as Buffer Zone between the Universal Typologies of Turkic and Semitic / Stilo D.L. // Linguistic Convergence and Areal Diffusion. Case studies from Iranian, Semitic and Turkic / Ed. by Éva Ágnes Csató, Bo Isaksoon and Carina Jahani. – L., N.Y.: RoutledgeCurzon, 2005. – 373 p. – PP. 35–63.
11. Tabatabayi M. Āzari yā Āzarbāijāni? / Tabatabayi M. // Zabān-e fārsi dar Āzarbāijān. – Tehrān: Bahman, 1989 (1368). – S. 413–424.
12. Yahii Z. Āzari // Zabān-e fārsi dar Āzarbāijān / Yahii Z. / GerdĀvari-ye Iraj Afshār. J. 2. – Tehrān: Negārestān, 1992 (1381). – S. 448–456.
13. Yarshater A. Āzari / Yarshater A. // Zabān-e fārsi dar Āzarbāijān / GerdĀvari-ye Iraj Afshār. J. 2. – Tehrān: Negārestān, 1992 (1381). – S. 391–404.
14. Zabān-e fārsi dar Āzarbāijān / Gerdāvari-ye Iraj Afshār. J. 2. – Tehrān: Negārestān, 1992 (1381). – 480 s.
15. Zabān-e fārsi dar Āzarbāijān. – Tehrān: Bahman, 1989 (1368). – 518 s.

Кшановский О. Ч. Порядок слов в современном персидском языке в ареальном аспекте (арабское и тюркское влияние) / О. Ч. Кшановский // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». – 2013. – Т. 26 (65), № 2. – С. 13–21.

Согласно официальной доктрине, языковые и этнические контакты между тюркским и иранским этносом начались лишь с XI века. Согласно результатам нашего исследования набор типологических характеристик порядка слов в современном персидском языке состоит из такого же количества элементов тюркского происхождения, как и арабского. Так, типология функционирования адпозитивных именных элементов (предлогов, послелогов и др.) в персидском языке имеет смешанный – тюркско-семитский – характер; генитивная конструкция в персидском языке строится формально по законам постпозитивных языков, однако содержательно по законам препозитивных языков; качественное прилагательное в именном словосочетании в современной персидском языке всегда занимает постпозицию к главному слову, как это имеет место в арабском, чем резко отличается от препозитивных тюркских языков региона, а также некоторых иранских языков, подвергшихся воздействию тюркских языков; все указательные местоимения в персидском языке занимают препозицию в именных словосочетаниях, расположение всех количественных числительных (с количественным значением) во всех языках Ближнего Востока является препозитивным. Однако в персидском языке они могут занимать и

постпозицію (с порядковим значенням к главному слову. Подчинительные определительные предложения в современном персидском языке занимают постпозицию к существительному. Это говорит о том, что контакты персоязычного населения с тюркоязычным должны, по крайней мере, иметь такую же продолжительность, как и с арабоязычным.

Ключевые слова: персидский язык, азербайджанский язык, арабский язык, порядок слов.

Kshanovsky O. The word order in the modern Persian language in areal aspect (Arabic and Turkic influence) / O. Kshanovsky // Scientific Notes of Taurida V. I. Vernadsky National University. – Series: Philology. Social communications. – 2013. – Vol. 26 (65), No 2. – P. 13–21.

According to the official doctrine, linguistic and ethnic contacts between Iranian and Turkic ethnic groups only began in the XI century (from Turkic conquest in XI century). On the territory of Iranian Azerbaijan from the IV century BC and to the XI-XII centuries AD, supposedly Atropatenian people with their own Iranian language existed. This language is known in the tenth century in the Arabic literature under the name "Azeri". In addition, there lived some population, ethnicity of which is not exactly to define. According to supporters of this idea, this population probably was Hurytic (Caucasian) and Elamitic. On the territory of Soviet Azerbaijan in ancient times Caucasian tribes only lived. Early ages Albanian people spoke a language known as "Aran", which also probably was either Caucasian or, in the opinion of Iranian scientists, Iranian. Subsequently, because of Seljuk-Oguz conquest of Asia Minor and the Transcaucasia in the XI-XII centuries in Atropaten and Albania, as a result of being assimilated Iranian population in the south and the Caucasian in the north, emerged a modern Turkic people of Azerbaijan with its own language. Thus, according to this version, the modern Azerbaijani language was derived from crossing the Iranian, Caucasian and Turkic dialects. In other words it is a mixed-language or Creole. Support of this idea in considerable measure promotes a psychological fact that people speaking to some extent modern Persian and Azeri languages (for example, students of Oriental departments or bilingual residents of this area) mostly follow and respect this opinion.

According to another concept, in Eastern and even Western Europe, in Southwest and Central Asia, Western Siberia Turks lived under various names long before the new era. Turkic tribes lived since ancient times in Albania and Atropatena as well. The formation of the Azerbaijani ethnic group, and hence, its language, covers almost fifteen hundred years history from the middle of the first millennium BC and till the end of the first millennium AD. The completion of this phase coincides with the end of the early middle Ages, right from the start Seljuk-Oguz conquest. With that period the mass arrival of Turkic tribes in the territory of Azerbaijan is connected. According to the first version this process with the specified date is just beginning. So the axiom of the official historical science about the absence of ancient Turkic people in Southwest and Minor Asia and about coming here the first Turks only in the eleventh century AD is not true. Later some of these tribes played an important role in the formatting of the state Sefevidiv and a number of medieval Azerbaijani khanates. The united and sole Atropatenian people speaking an Iranian language at reality did not exist.

According to the results of our study the set of typological characteristics of word order in the modern Persian language has the same number of elements of Turkic origin, as well as Arabic. So, typology functioning adpositive elements (prepositions, postpositions, etc.) in the Persian language has mixed – Turkic-Semitic – nature. Genitive construction in the Persian language is constructed formally according to the laws of postpositional languages, but substantively by the laws of prepositive languages. Qualitative adjective in the nominal phrase in modern Persian always takes postposition to the main word, as in Arabic. That differs it sharply from the Turkic prepositive languages of the region. All demonstrative pronouns in Persian occupy preposition in nominal phrases. The location of all cardinal numbers (quantitative usage) in all languages of the Middle East is prepositional. However, in the Persian language they can have postposition (with ordinal usage) to the main word. Attributive subordinate clause in modern Persian occupies postposition to the noun. This suggests that contacts with the Persian-speaking population of Turkic should at least have the same duration as with the Arabic-speaking.

Key words: Persian language, Azerbaijani language, Arabic language, word order.

Поступила в редакцію 30.08.2013 г.